

De Hommel

CONTACTBLAD IVN Hardenberg - Gramsbergen

In dit nummer o.a.
Portret Jaap Muilwijk
En mooie natuurfoto's

www.kampeerenoutdoorreiling.nl
www.kampeer-winkel.eu

Hardenberg
Almelo

Hardenberg ± 4000m²
 Almelo ± 900m²

Ook voor onderhoud en schadeherstel aan uw caravan of camper kunt u terecht bij Kampeer & Outdoor Reiling Hardenberg.
 Kijk voor de actuele **aanbiedingen** op www.kampeerenoutdoorreiling.nl

Hardenberg:
 • In- en verkoop caravans
 • Caravanonderdelen
 • Verhuur caravans
 • Kampeer artikelen
 • Outdoor artikelen
 • Kleding
 • Wandelschoenen

Winkel / Caravans / Verhuur / Werkplaats
 Hardenberg
 Loswal 2
 7772 TT
 T 0523 260398

Winkel
 Almelo
 Hospitaalweg 4
 7607 TW
 T 0546 815647

De grootste kampeerwinkel van Overijssel!

Pearle Opticiens Hardenberg
 Fortuinstraat 3a
 Tel. (0523) 27 16 10

BOEKHANDEL & UITGEVERIJ
 MARKT 23 7772 AE HARDENBERG T 0523-261 392

(0523) 28 27 26
mail@vrieling.nl
vrieling.nl

Wij staan voor u klaar!

JUMPER
de diersuper

OVERWEG JUMPER HARDENBERG
www.overweghardenberg.nl
 Hessenweg 17 | 7771 CH | Hardenberg | T.0523-261684

Kurk en Fineervloeren | Behang | Houten vloeren
 Kamerbreed Tapijt | Meubelstoffering | Laminaat
 Gordijnen en Raamdecoratie | Interieuradvies
 Karpotten | Vinyl en Marmoleum

voor de totale woonbeleving...

Gramsbergerweg 62 Hardenberg
 Tel: 0523 - 261 234
www.woonwinkelramaker.nl
info@woonwinkelramaker.nl

SERVICE- EN TANKCENTER DE GROOT

BRUCHTERWEG 99
7772 BK HARDENBERG
TEL.: 0523-761500

T W E E W I E L E R S
 MOLENPLEIN 4
 HARDENBERG
 TEL. (0523) 26 20 54

Voorwoord

Het zal u vast niet ontgaan zijn; in de Toren en op internet was het al te lezen dat de gemeente Hardenberg is verkozen tot 'Tiny Forest' gemeente. Dat betekent dat er in de gemeente Hardenberg vier minibossen worden aangeplant ter grootte van een tennisbaan. Het aanplanten van de minibossen wordt gedaan in samenwerking met de gemeente, scholen, buurtbewoners en de plaatselijke IVN-afdeling. Samen wordt bepaald waar de bossen worden aangeplant en hoe we dit project verder ten uitvoering kunnen brengen. Een minibos zorgt voor meer biodiversiteit, waterberging bij hevige regenval en verkoeling op warme dagen. Een minibos biedt niet alleen een prettige plek voor vlinders, vogels, bijen en kleine zoogdieren, maar ook voor mensen. Kinderen leren er over de natuur en buurtbewoners ontmoeten elkaar op een fijne en gezonde plek. De natuur komt dichterbij mensen, dat is de winst van dit project.

In de herfst worden er binnen onze vereniging allerlei activiteiten georganiseerd. Zo vindt er in oktober een sporenexcursie plaats, onder leiding van Michel Grobbe (één van Nederlands grootste sporenkenners en trailing experts). Ik heb Michel Grobbe leren kennen toen ik in Dronten studeerde. Hij gaf met veel passie de lessen biologie en ecologie. Als het even kon, nam hij ons mee het veld in, om daar sporen te ontdekken en te volgen. Na het volgen van zijn lessen kan ik niet meer 'gewoon' door het bos lopen, ik ben altijd onbewust of bewust op zoek naar diersporen. Als het 'virus' je eenmaal in zijn greep heeft, dan raak je het niet meer kwijt. U bent dus gewaarschuwd...

Naast deze gastexcursie vinden er nog andere excursies plaats zoals de paddenstoelenexcursie en de bomenexcursie. Dit gebeurt in samenwerking met het landelijk IVN, zodat we gebruik kunnen maken van paddenstoelen-zoekkaarten, bodemdieren doe-boeken en flyers.

In de nazomer vond elk jaar een ledenavond plaats. In de afgelopen jaren bleek de animo voor deze ledenavond niet zo groot te zijn. Vandaar dat het bestuur besloten heeft het dit jaar over te slaan en zich voor volgend jaar te bezinnen op een mogelijk andere invulling. Hebt u daarvoor tips of ideeën, laat het ons dan weten.

Graag tot ziens bij één van de activiteiten!

Jacobien Dijkstra,
Voorzitter IVN-afdeling Hardenberg/Gramsbergen

Colofon

De Hommel

Afdelingsblad van de IVNafdeling Hardenberg/Gramsbergen.

23ste Jaargang,
Zomereditie

Contactadres Secretariaat:

Anerveenseweg 25, 7788 AG Anerveen.
E-mail: secretariaat@ivnhardenberg.nl

Redactieadres:

Markfluwerhof 2, 7694 DA Kloosterhaar.
E-mail: dehommel@ivnhardenberg.nl

Hoofredactie en lay-out:

Cock Slootweg, Baukje Reitsma.

Aan de uitgave werkten mee:

Jacqueline Slootweg, Jacobien Dijkstra, Julian Overweg, Sylvia de Vries, Baukje Reitsma, Henk van Duuren, Peter Fleurke, Herman Hijink, Lambert Zandman, Jeanne-Marie Leferink, Anneke Leferink.

Lambert Zandman, Loeki v.d Schoor, eindredactie.

Fotografie:

Fotografen IVN afdeling Hardenberg/Gramsbergen.

Drukker:

Editoo B.V. te Arnhem.

Inhoudsopgave

3	Voorwoord
4 t/m 9	Afdelingsnieuws
10 t/m 15	Natuurnieuws
16-17	Bestuursmededelingen

Voorpagina

De foto op de voorpagina is gemaakt door Andre Kok. Het is een foto van een metaalvlinder gemaakt in het Vipara-gebied.

Afdelingsnieuws

Nationale vlindernacht

Op 23 juni

Dit evenement vond plaats bij de Haarplas in de boswachterij in Hardenberg, georganiseerd in samenwerking met Staatsbosbeheer.

Koffie met koek, hapjes en een drankje waren te krijgen in de tent van Staatsbosbeheer.

Ter voorbereiding werden er meerdere lakens opgezet, lampen opgehangen en aggregaten gestart. Toen het eenmaal donker was kwamen er meer en meer nachtvlinders op de lakens zitten. Elk exemplaar werd gefotografeerd om later te kunnen determineren.

Het was een gezellige boel en de mensen waren enthousiast.

Mooie vlinders werden gefotografeerd, o.a. de roodrandbeer, een nachtvlinder uit de familie van de spinneruilen. Deze vlinder was door velen nog niet eerder gezien. De gele snuituil wordt ook niet vaak gezien, maar verscheen deze nacht wel op het laken. Een leuk microvlindertje was de waasjesstippelot.

Bijvangst.....

Als je zo in de late avond en nacht in het bos bent hoor je nog wel eens vreemde geluiden.

Zo hoorden we de nachtzwaluw roepen. Deze vogel wordt daar al enkele jaren waargenomen door de boswachters.

Tekst: Baukje Reitsma en Anneke Leferink, leden werkgroep Nachtvlinders

Foto's: Julian Overweg en Baukje Reitsma

De lakens en lampen staan klaar

De tent van staatsbosbeheer

De mooie roodbandbeer

De gele snuituil

De waasjesstippelot

Luisteren naar de boswachter Ruud

gen door Ruud om op de foto gezet te worden.

De vlinders

Deze ochtend zagen we de gewone heispanner en het roodbont heideuiltje.

De metaalvlinder, die te zien is op de voorpagina, werd hier ook door iedereen gefotografeerd.

De rups van de nachtpauwoog was aan het foerageren.

De werkgroep Nachtvinders heeft deze zomer enkele keren inventarisaties gedaan in dit gebied.

Er zijn ongeveer 140 soorten gevonden.

Tijdens één van deze avonden/nachten werd ook de nachtzwaluw gezien en gehoord.

Een mooi in ontwikkeling zijnd heidegebied!

Tekst: Baukje Reitsma, lid werkgroep Nachtvinders, natuurgids
Foto's: Andre Kok en Baukje Reitsma

Vroeg uit de veren...

Naar de heide

Voor dag en dauw de natuur in en de zon zien opkomen. De typische geur van de bedauwde grond, de frisse lucht in je neus.

Op zaterdag 14 juli ging de groep natuurliefhebbers met boswachter Ruud Jonker van de gebaande paden af, luisterden naar verhalen over planten en dieren die leven op de heide.

Vipera gebied

Dit project is vernoemd naar de adder (*Vipera berus*). Voor vier gebieden in Overijssel zijn plannen gemaakt om heide- en hoogveengebiedjes te vergroten en onderling met elkaar te verbinden. Zodoende kunnen soorten die in geïsoleerd liggende terreintjes leven naar andere terreinen trekken, waardoor uitwisseling plaatsvindt en de genetische variatie binnen de populatie wordt vergroot en daarmee de levensvatbaarheid.

Door het kappen van bos en het (deels) plaggen van de oude bosbodem ontstaan nieuwe kansen voor heidevegetaties. Om de nieuwe open terreinen zo snel mogelijk geschikt te maken voor de heidesoorten worden o.a. takkenrillen, plagselhopen en stobbewallen aangelegd en worden waard- en nectarplanten voor vlinders gespaard.

De werkgroep landschapsonderhoud van het IVN helpt mee met het onderhoud van dit gebied in Hardenberg.

Flora en fauna

Struik- en dopheide staan hier volop.

De leden van de werkgroep Paddenstoelen inventariseren hier de schimmelsoorten, de zwammen en houtzwammen. Voor de vogelliefhebbers is het ook een mooi gebied.

We hoorden en zagen de tapuit vliegen, terwijl een zwarte specht liet zich horen. Zelfs de middelste bonte specht is hier te vinden.

Het was niet echt de beste tijd om adders te zien. Voor het spotten van reptielen zijn het voor- en najaar de beste tijd. Een heikikker sprong nog wel weg, maar werd even gevan-

De gewone heispanner

Het rood-bont heideuiltje

Rups van de nachtpauwoog

Werkgroep Nachtvinders

Even voorstellen....

In juni ben ik lid geworden van Nachtvinderwerkgroep Hardenberg om te kijken of 'nachtvlindersen' iets voor mij is. Op 23 juni was ik voor het eerst aanwezig bij een inventarisatie. Dit was tijdens de Nationale Vlindernacht bij de Haarplas in de boswachterij Hardenberg, georganiseerd in samenwerking met Staatsbosbeheer. Hier zagen we onder andere de prachtige roodbandbeer. Die nacht kwam ik er al snel achter dat nachtvindersen ontzettend leuk is. Daarnaast zijn de leden van de nachtvinderwerkgroep erg enthousiast en is het daarom ook gezellig.

Nachtvindersen

Sinds mijn kennismaking met nachtvindersen ben ik bij bijna elke inventarisatie te vinden. Het leuke aan nachtvindersen vind ik de hoeveelheid en diversiteit aan soorten die je ziet. Je blijft veel ontdekken en leren, waardoor je je nooit verveelt. Je hebt nachtvindersen van nog geen centimeter groot tot exemplaren met spanwijdtes van meer dan tien centimeter. Je ziet vaak pas hoe mooi de kleinere soorten zijn op foto. Ook zijn er nachtvindersen met prachtige schutkleuren, zoals de wilgenhoutrups, en nachtvindersen met felle kleuren, zoals het groot avondrood met zuurstokroze en olijfgroene kleuren. Het is elke keer weer afwachten wat voor nachtvindersen er op het laken komen, maar steeds opnieuw word je verrast. Zo was er eind augustus een inventarisatie met een nachttemperatuur van ongeveer 8 graden, wat geen hoge verwachtingen schiep, aangezien nachtvindersen meer actief zijn bij hogere temperaturen. Desondanks kwamen er twee zeldzaamheden op het doek: de jeneverbesspanner en de grijsbandspinner.

In eigen tuin

Begin juli heb ik zelf speciale lampen aangeschaft om ook in de achtertuin te kunnen nachtvindersen. In twee maanden tijd ben ik 115 soorten tegengekomen. Een paar keer kwam er een soort langs die nieuw was voor de gemeente Hardenberg, zoals de heremietuil. Dat bewijst dat je ook in de bouw goed kunt nachtvindersen.

Tekst en foto's: Anneke Leferink, lid werkgroep Nachtvinders

Het groot avondrood

De grijsbandspinner

De wilgenhoutrups

Inleveren copy

De volgende Hommel zal half december uitkomen.
Sluitingsdatum inleveren copy: 1 december 2018.
Aantal woorden per artikel: 300 tot 400 woorden.
Graag de foto's apart inleveren als een JPG-bestand.
Mailadres: dehommel@ivnhardenberg.nl
De redactie behoudt zich het recht voor ingezonden stukken in te korten of te wijzigen.

Agenda

Activiteiten oktober/november

Zaterdag 6 oktober

Sporen excursie, voorafgaand een korte lezing

De Koppel 10 uur, duur 4 uur

Zaterdag 13 oktober

Paddenstoelen in het bos

Start 10 uur, locatie wordt in de media bekend gemaakt

Zondag 14 oktober

Excursie in Beerze

De Koppel 10 uur

Zondag 21 oktober

Bomenexcursie

De Koppel 10 uur

Op donderdag 15 november wordt er weer een lezing georganiseerd in De Koppel.

Nadere informatie komt in de media

Op donderdag 27 december sluiten we de activiteiten van 2018 af met een;

Lange winterwandeling naar de Itterbeckerheide en de Radewijker beek.

De wandeling start om 9 uur bij De Koppel en zal de hel dag duren.

Werkgroep paddenstoelen

De werkgroep gaat iedere dinsdagochtend weer hun inventarisaties doen in de boswachterij van Hardenberg. Belangstellenden mogen gerust meedoen. Info: dewaardlevoleger@gmail.com

De mooie parasolzwam is één van de paddenstoelen die in de nazomer en vroege herfst verschijnen.

Foto: Lambert zandman

Oproep

Werkgroep landschapsonderhoud

Zoals de naam al aangeeft houdt deze werkgroep zich bezig met het onderhoud van het landschap. Dat kunnen diverse werkzaamheden zijn. Denk aan het opschonen van de heide, het dunnen van bospercelen, het knotten van wilgen en het bestrijden van de Amerikaanse vogelkers en andere invasieve soorten.

De deelnemers ervaren het werken in de vrije natuur als een nuttige en leuke bezigheid. Ieder werkt in zijn eigen tempo. De groep werkt volgens een van tevoren opgesteld schema. Op **dinsdagmiddag** (13.30-16.30 uur) werkt men afwisselend in percelen van Staatsbosbeheer, Landschap Overijssel of de Gemeente Hardenberg. Het werken gebeurt altijd in overleg met de beherende instantie. Op **vrijdagmorgen** (9-12 uur) werkt men standaard in of bij het clublokaal De Steenuil in het Gemeentebos. Vanzelfsprekend is er altijd koffie en op de laatste vrijdag van de maand is er een borrel met een hartige hap.

Binnen de groep is momenteel plaats voor enige nieuwe deelnemers (m/v). Zij krijgen een beperkte opleiding in de omgang met de werktuigen en het herkennen van boomsoorten. Ook krijgen zij attributen die de veiligheid ten goede komen, zoals een helm, veiligheidslaarzen en werkhandschoenen. Nieuwe leden van de werkgroep zijn van harte welkom. S.v.p. melden bij de coördinator Wiebe Tolman, telefoon 06-20009596, e-mail: wiebetolman@ziggo.nl

Mensen van het landschapsonderhoud in het veld

IVNers stellen zich voor

Vandaag ga ik op bezoek bij Jaap Muilwijk. Jaap woont aan een smal weggetje op een prachtige plek. We treffen elkaar in de tuin. Ik word spontaan begroet door de vrolijke hond en zie een grote tuin met daarin veel groen, bomen en een vijver; er is van alles te zien. Er scharrelen kippen rond. Willen ze naar binnen dan kan dat, net als de twee pauwen, maar die blijven altijd buiten. Zomer- en winterhard zijn ze. Jaap is op 26 april 1950 in Bleiswijk geboren en heeft twee broers en een zus. Het gezin woonde in een klein huisje en de huur was vijf gulden in de week. Jaap bracht de huur op een schoteltje bij de oude eigenaresse die naast hun woonde en hij kreeg dan altijd iets lekkers. De oude dame is 106 jaar oud geworden. Jaap z'n jeugd stond in het teken van het buitenleven, met vader de polders verkennen, hazen tellen en snoeken vangen. Maar hij moest ook naar school, eerst naar het kleine dorpschooltje en met tien kinderen in de klas was dat een leuke tijd. Het gezin verhuist naar een groter huis en Jaap gaat verder leren in Rotterdam. Natuurlijk moet hij eerst in militaire dienst, waarna hij geneeskunde gaat studeren en huisarts wordt. Helaas kan Jaap in die tijd geen werk vinden als huisarts en gaat hij waarnemen. Uiteindelijk besluit hij in de ouderzorg te gaan werken. Na jarenlang in het westen van het land te hebben gewerkt, vind hij een baan in Hardenberg. Jaap is getrouwd met Marjan en ze hebben drie jongens. Achter ons zitten de twee pauwen boven op het schuurtje en Jaap vertelt dat ze de meeste druiven al hebben opgegeten, voorzover ze erbij kunnen, want er groeit een flinke blauwe druivenplant over het schuurtje. Ook al wonen ze al jaren in het oosten, soms mist Jaap de zee. Hij weet veel van wat er leeft in die grote plas. Het is dan ook heerlijk om naar de Waddeneilanden te gaan, om de natuur en de kust. Jaap weet ook veel van de schelpenwereld. Hij is nog niet zo lang lid van het IVN, maar hij is toch al lid van het bestuur geworden en in januari 2019 begint hij aan de gidsencursus. Jaap vertelt dat ze tijdens vakanties al vele mooie landen bezocht hebben, hebben genoten van rust en ruimte en natuurlijk van de zee. Maar in ons eigen landje is ook nog veel te ontdekken; neem nou de vele vogelsoorten die hier voorkomen. Zelfs in de tuin hebben ze plek genoeg om te broeden en hun jongen groot te brengen. Jaap vertelt dat één van de kinderen een nestkast voor de groene specht heeft gebouwd, en met succes. Aan de voorkant van het huis hangt een steenuilenkast. Een winterkoninkje heeft wel een heel veilig plekje voor haar kroost gevonden: de krans op de voordeur. Het nestje van mos zit goed verstopt achter het houten hart. Ook al gaat de deur nog zo vaak open en dicht, het kleine vogeltje blijft trouw heen en weer vliegen om haar kroost te voeden. Ooit heeft Jaap een paar wilde ganzen gekregen, die echter tijdens de herfst plotseling meevlogen met een grote groep ganzen, lekker op zoek naar het warme zuiden. Maar tot zijn grote verbazing kwamen ze in het voorjaar weer terug in de tuin. Eerlijk

gezegd was hij bang ze niet meer terug te zien. Jaap denkt vaak terug aan zijn jeugd toen hij samen met zijn broers erop uit trok, de natuur in. Inmiddels is er daar ook nogal wat veranderd in het landschap. Jaren geleden heeft hij samen met een broer in een bootje gevaren op de Vecht. Tentje mee en kijken hoe ver ze kwamen. In de avond zochten ze een plekje om de tent op te zetten en er de nacht door te brengen; een leuk avontuur om mee te maken. Jaap geniet nu nog meer van het buitenleven sinds hij met pensioen is. Hij wijst naar de grote vijver. Daarin heeft Jaap een stevige stok in het water geplaatst voor de ijsvogel. Deze fraai gekleurde vogel komt dan ook regelmatig een lekker visje vangen. Het is te hopen dat er genoeg vis in de vijver overblijft. De tuin is overigens mooi aangelegd met veel borders en bomen, kortom een heerlijke plek om te genieten voor mens en dier. Ik draai mij nog even om en zie de kippen gemoedelijk tussen de struiken scharrelen. Kortom: het is volop genieten hier!

Tekst en foto's: Jacqueline Slootweg

Buitengroetjes

Overleven

Het verdroogde blad van de bomen in het bos ligt er troosteloos bij. De hitte is enorm en we proberen in de schaduw te blijven. Nu we door het bos lopen kun je pas goed zien wat de gevolgen zijn van de droogte. De sterkste bomen met hun wortels diep in de grond overleven. Het is stil en nergens is een ree te bekennen. De maandenlange droogte heeft zijn sporen achtergelaten. De natuur is in nood. Het lijkt herfst. Op veel plekken zie je een tapijt van bladeren. Zelfs de heide, anders zo fraai gekleurd in augustus, ligt er verdroogt bij. Een wit sierduifje is 6 weken geleden bij ons neergestreken, angstig en hongerig. Het is niet goed, maar ik voer hem toch bij net als de andere vogels en overal staan schalen met drinkwater. We hebben veel bijen en vlinders in de tuin. De kolibrievlinder is een vaste gast, maar verder zien we alleen maar koolwitjes. Voor het eerst glijden er wolken voor de zon. Het duifje is moe en rust op het dak. Helaas, daar heeft de sperwer op gewacht en maakt een eind aan de verloren strijd van het duifje. Ineens valt er regen, dikke druppels, een echte stortbui. De paarden in de gele wei schudden hun hoofd. Het bos juicht, alles eigenlijk. Het ruikt anders buiten na die droge maanden. De regen moet doorzetten, dan komt er weer water in beken en poelen. De vochtige aarde geeft een groen waas over de grasvelden. In de bermten bloeien de laatbloeiers. De natuur heeft een harde strijd moeten leveren om te overleven. We wachten af, hopelijk is het nog niet te laat. In een grote plas is een mussenkolonie aan het badderen in de tuin. Dat je zo naar regen kunt verlangen...

Tekst en foto: Jacqueline Slootweg

De zomer voorbij

We zetten ons tentje op in de duinen,
Dichtbij de Sluftervallei en de zee
De laatste schemering doet ons struinen
En nemen de fraaiste schelpen mee
De roep van de meeuwen, de zilte geur
Vaarwel zomer, we zien een andere kleur

Jacqueline Slootweg

Welkom

Onze nieuwe IVN-leden

Fam. Leferink, Gramsbergen
Herma Loonstra, Hardenberg
Marian Gerrits-Withaar, Hardenberg
Riemke Brouwer, Hardenberg
Gerwin Plaggenmarsch, Hardenberg
Ineke van Harten, Hardenberg

Natuurnieuws

The Dragonfly in Hardenberg

Libellen...

Ik vind de Engelse naam toch beter **Dragonfly**, dat klinkt als een mythisch wezen en zo zien ze er toch ook uit. De meesten zijn bijna klaar om bereden (of bevlogen) te worden, het zadel is het enige wat ontbreekt. En net als draken in het wild zijn deze individuen bijna allemaal zeldzaam en kom je ze niet dagelijks tegen. Nu de herfst en daarna de winter eraan komt zullen ze helemaal uit ons natuurbeeld verdwijnen. Totdat ze volgend jaar weer als herboren tevoorschijn komen en een nieuwe zomer aankondigen.

Tekst en foto's: Sylvia de Vries, IVN-lid

De ook zeldzame plasrombout werd gezien in het gemeentebos in Hardenberg

De zeldzame bandheidlibel bij de oevers van de rivier de Vecht

En de sierlijke witsnuitlibel, die zeer zeldzaam is, werd gesignaleerd in de boswachterij van Hardenberg

De doodnormale grote keizerlibel ergens in de boswachterij van Hardenberg

Egel onder spanning

Achter in de tuin vond Herman haar, verstrikt in een stroomdraad. De hele nacht had de egel onder stroom gestaan en het was voor Herman nog een hele klus het arme dier te bevrijden. De egel was er slecht aan toe, een zielig hoopje met doffe stekels. Onbeweeglijk en een trage hartslag. Een bedje van stro, wat kattenbrokjes en een beetje water was de eerste opvang. De doos stond veilig in een warm hoekje. De egelopvang werd gebeld wat te doen na zo'n "spannende" gebeurtenis. Het advies was duidelijk: afwachten en geduld hebben. De egel werd gelukkig snel weer een bolletje met glanzende stekels, begon weer te eten en na een paar dagen ging ze haar vrijheid weer tegemoet. Egels zijn taaie rakkers die heel wat "spanning" kunnen hebben.

Tekst: Jacqueline Slootweg
Foto's: Herman Timmerman

Roofvogels ringen

Op 2 juli hebben we de laatste buizerd van het seizoen geringd. Bij een controle begin juni was het jong enkele dagen oud. Intussen is hij een flinke puber geworden en zal over een paar weken uitvliegen.

Tekst en foto's: Jan Leferink, IVN-lid, roofvogel expert

De baby buizerd kijkt verbaasd de wereld in

De tiener buizerd wil de wijde wereld in

Sabels, doorns en spitskoppen

Determinatie

Sprinkhanen zijn net als vogels aan de hand van de zang te determineren.

De mannelijke moerassprinkhaan (*Stethophyma grossum*) maakt bijvoorbeeld een typisch tikkend geluid. In de gemeente Hardenberg hoor ik vooral de grote groene sabelsprinkhaan, bruine sprinkhaan en ratelaar. Ook de struiksprinkhaan is veelvuldig te vinden bij ons maar het geluid van deze soort is (vanwege de hoge tonen) niet met het menselijk gehoor op te vangen. Daarvoor biedt een batdetector uitkomst; dit apparaatje zet hoge tonen om in lagere. Batdetectors worden dus niet alleen gebruikt voor vleermuisonderzoek; ook bij het inventariseren van sprinkhanen zijn ze erg nuttig want zo kun je ze (weer?) horen.

Het gewoon spitskopje (*Conocephalus dorsalis*) wordt ingedeeld bij de sabelsprinkhanen. Alleen het vrouwtje heeft een sabel (de "staart" achteraan), want met dit orgaan - dat officieel ovipositor of legboor heet - worden de eitjes geplaatst.

Zeggendoortjes (*Tetrix subulata*) leven in vochtige gebieden. Het is dus niet zo vreemd dat we de soort aantreffen in de Rheezermaten.

Ook het gewoon doortje (*Tetrix undulata*) komt tijdens de nachtvlinderinventarisaties in dat gebied op het licht af. Over de verspreiding van sprinkhanen in onze gemeente is nog veel te ontdekken en daarom worden deze "bijvangst" van de nachtvlinderwerkgroep eveneens gefotografeerd, gedetermineerd en geregistreerd (op waarneming.nl).

Tekst en foto's: Julian Overweg, lid werkgroep Nachtvlinders

De moerssprinkhaan

Het gewoon spitskopje

Het zeggendoortje

Het gewoon doortje

Column

Beton

Op zaterdagmorgen om half acht word ik wakker door geluiden die veroorzaakt worden door werkzaamheden van burens. Als ik uit het raam kijk zie ik dat met groot materieel en grof geweld alles, maar dan ook alles uit de achtertuin wordt gehaald. 's Middags verschijnt een graafmachine en 's avonds is de gehele achtertuin uitgegraven en voorzien van geel zand. Bomen, struiken, planten zijn afgevoerd op een grote platte kar en een container ligt vol met klinkers, hekwerk en tuinmeubilair. 's Maandags wordt het werk voortgezet als een betonbedrijf een lading met grote betonnen tegels aflevert. In vier dagen is de gehele tuin betegeld en voorzien van een overdekt zitgedeelte. Een uit de kluiten gewassen olijboom en twee palmbomen in bakken maken het geheel af. Het is weer één van de vele tuinen in mijn woonwijk, die veranderd is in een betonnen bak zonder gras, inheemse boompjes, planten en struiken. Het lijkt een modegril, maar wel een kwalijke. Al het water wordt rechtstreeks afgevoerd naar het riool en kan niet meer in de bodem trekken. Er is ook geen plek voor insecten, vogels en kleine zoogdieren, zoals bijvoorbeeld de egel. Wat overblijft is een onderhoudsarme tuin zonder beleving, zonder contact met de natuur. Daardoor is het kweken van verwondering, bewondering en respect voor al wat leeft, groeit en bloeit een stuk moeilijker. Onbekend maakt nog steeds onbemind. In Duitsland heffen ze een tegeltaks, verhoging van de rioollasten, als een tuin helemaal betegeld is. Een maatregel, die in Nederland ook wel ingevoerd mag worden, al is het alleen al om de maatschappelijke discussie een zet in de goede richting te geven. Propageer groene tuinen, niet alleen voor de waterafvoer, maar ook om het dierenrijk dicht bij de mens te houden. Creëer een tuin met gevarieerd groen, een waterplek voor de vogels en een hoekje met zand om ze daar heerlijk in het zand te zien badden. Het is toch genieten als een merel in de heg broedt, het roodborstje bij je in de buurt scharrelt als je de tuin harkt, de koolmeesjes driftig de nestkast in en uit vliegen om hun jongen te voeren of als de insecten foerageren op de fraai bloeiende bloemen. Tijdens het uitlaten van mijn hond ontmoet ik de bewuste burens. Ze zijn vol van de metamorfose van hun tuin, pochen op het resultaat en informeren me over het financiële offer dat ze er voor gebracht hebben. Ze vragen me om mijn mening en als ik voorzichtig begin over hoe het ook anders had gekund krijg ik de wind van voren en niet zo zuinig ook. Al het groen is overlast, kost veel tijd en beesten schijten er alles onder. Ik beëindig, zo snel als maar mogelijk het gesprek, ongenueanceerd denkend: "Naast beton in de tuin ook nog eens een betonnen plaat voor het hoofd!"

Tekst: Henk van Duuren

Stichting Bij Ons Dagkamp

5 jaar geleden zijn Ruud en Priscilla Pleeging gestart met Bij Ons Dagkamp. Het is een vijfdaags zomerkamp voor kinderen van basisscholen uit gezinnen met een minimum inkomen, die de middelen niet hebben voor een vakantie. Ook kinderen die via de jeugdzorg zijn aangemeld hebben deze dagen van een actieve vakantie kunnen genieten.

Het is een dagkamp waar de kinderen zelf dagelijks uit meerdere activiteiten kunnen kiezen. Vijf dagen leuke dingen doen in de natuur met andere kinderen.

Het kamp werd dit jaar georganiseerd op het voormalige natuurkampeerterrein de "Kampmanskultjes" in de boswachterij de Oldemeijer van Staatsbosbeheer. Het was de vijfde keer dat dit dagkamp werd gehouden met tientallen activiteiten, georganiseerd door Ruud en Priscilla en een groot aantal vrijwilligers. Er was iedere dag weer een verrassend programma. De activiteiten zijn in 4 hoofdonderwerpen verdeeld, sport, natuur, cultureel en creatief.

Het IVN doet ieder jaar ook mee, dat gaat natuurlijk over de natuur. Samen met Tinus Ekkelenkamp hebben wij de eerste jaren 2 dagen achtereen een natuurwandeling gedaan met 2 groepen kinderen en met begeleiding van enkele leidinggevendenden die de hele week als vrijwilligers bij de kinderen aanwezig waren. De laatste 2 jaren heeft Peter Fleurke het overgenomen van Tinus Ekkelenkamp. Het is steeds weer een leuke en leerzame wandeling voor allen die meelopen.

Dit jaar was de vijfde keer: een lustrum. Vrijdag's aan het eind van de week was er een BBQ voor kinderen, ouders en vrijwilligers. De kinderen die 's morgens gebracht en aan het eind van de middag weer opgehaald werden hadden zo toch een leuke en boeiende vakantie week.

Het is een hele organisatie voor Ruud en Priscilla Pleeging waar ze heel veel tijd in steken, het resultaat is steeds weer geweldig

Tekst: Peter Fleurke en Herman Hijink, gidsen IVN
Foto: Facebookpagina Bij Ons Dagkamp

Angst voor droogte

De natuur herstelt zich

Volgens Herman Hijink zijn bomen echte overlevers en hij kan het weten, want Herman weet veel te vertellen over onze bomen. Tijdens de droogste periode ooit laten veel bomen hun blad vallen. De enige manier om te overleven wanneer er geen druppel water valt, is om een gedeelte van het blad te laten vallen. De bomen zoals de berk, lijsterbes en andere soorten die oppervlakkige wortels hebben, reddden het vaak niet. Ze verliezen al hun blad en verdrogen aan de wortels. Nu het weer is gaan regenen zie je verse blaadjes aan de takken groeien. Dit is laat, maar de zomer begint een beetje opnieuw.

De tuin.

Mensen kijk in uw tuin en verwonder u!
Het leek alsof de bloemen en planten het door de droogte hadden opgegeven. Maar niets is minder waar! Door de regen komen veel planten alsnog weer in bloei. Er is dus nog hoop voor onze natuur voor volgende jaren.

Tekst: de redactie
Foto: Wiebe Tolman, Baukje Reitsma

Droge zomer in Collendoorn

De kogeldistel staat in de nazomer weer in bloei ondanks de droogte.

De verdorde maagdenpalm laat weer groene blaadjes zien

Ik hou van dieren, behalve van.....wespen

Natuurlijkhebbers

Mensen zeggen graag dat ze van de natuur houden en van dieren. Maar velen vallen algauw door de mand. De een heeft wel eens last van mieren, de ander van steenmarters, vleermuizen, kraaien, vliegen, eksters, roeken, mollen en er is vast wel nog veel meer aan dit lijstje toe te voegen. Hoezo last? Al deze dieren bestaan en hebben zo hun eigen plekje op deze wereld. Probeer eens om er op een andere manier naar te kijken en als het echt niet anders kan, zoek dan naar milieu- en diervriendelijke oplossingen.

Dit keer gaat het over de wesp.

Wespen leven in kolonies. Een kolonie bestaat uit een koningin, werksters en mannetjes (darren). Zij zwermen niet, zoals bijen doen. Wespen voeden hun jongen (larven) vlees, bijvoorbeeld insecten. De enige taak van de dar is het bevruchten van de koningin. Spoedig daarna sterft hij.

Wespen zijn ons zeer van dienst, omdat ze veel vliegen en muggen vangen voor hun larven. Maar wespen vinden we ook vaak irritant door hun hinderlijke gezoem rond je hoofd in de zomer. Dat zijn de werksters. Zij hebben geen taak meer, want de koningin is gestopt met eieren leggen rond eind juli. Het nest is voltooid. De wespen komen vooral af op zoetigheid, zoals limonade en rottend fruit. Omdat wespen perfecte jagers zijn en geweldig beweeglijk en onderzoekend, geeft dat snel conflicten. Werksters zijn niet agressief, maar als ze in het nauw komen, steken ze. De meeste steken worden dan ook eind augustus en nog meer in september gesignaleerd. Een koningin kan overigens niet steken en de mannetjes ook niet. Wespensteken vormen een bedreiging voor diegenen die allergisch zijn. Zoek onmiddellijk medische hulp als je in de mond of nek bent gestoken, als je na een steek duizelig of misselijk wordt, of zodra je een ongewone zwelling of extreme pijn na een steek ervaart.

Nestbouw

De koningin begint met het bouwen van het nest, niet groter dan een kindervuist. Als bouw materiaal gebruikt ze houtvezels, waaruit ze met toevoeging van speeksel een soort papier-maché maakt. Het nest krijgt hierdoor een lichtdonker streeppatroon, afhankelijk van de houtsoort waarmee het papier gemaakt is (panlatten, schutting, boomschors, tuinmeubels, e.d.). De werksters bouwen het later naar behoefte uit.

De koningin

Een wespennest wordt één jaar gebruikt. Nieuwe koninginnen maken op een andere plaats een nieuw nest. Dus heb je thuis een nest en heb je besloten het te laten zitten, wees dan niet bang: de wespen komen er niet meer terug. De enige wespen die de winter overleven, zijn jonge bevruchte koninginnen. Ze komen in het voorjaar uit hun winterslaap om een nieuw nest te bouwen. De koningin legt tot 12 eitjes in het nieuwe, door haar gebouwde nest. Wanneer de eitjes uitkomen en larven worden, voedt ze deze totdat ze zijn uitgegroeid tot werksters. De volgroeide werksters gaan op zoek naar voedsel, voeden de nieuwe larven en verdedigen het nest. De koningin legt dan alleen nog maar eitjes. Uiteindelijk kan een volgroeid wespennest bestaan uit 5.000 wespen. Dit kan overlast opleveren. Zie de tips hieronder. In de nazomer produceert de kolonie mannetjes en nieuwe koninginnen. Ze vliegen weg om te paren en de nieuwe koninginnen zoeken een plek om te overwinteren. Het koude weer doodt uiteindelijk de mannetjes, de werksters en de oude koningin.

Vijf diervriendelijke tips:

1. Blijf uit de buurt van een wespennest en laat wespen zoveel mogelijk met rust.
2. Ga niet wild om je heen slaan.
3. Hang horren of vliegengordijnen voor deuren en ramen.
4. Een scheutje ammonia in een bakje water houdt wespen op afstand.
5. Wespen houden niet van de geur van citroen, kruidnagel en geranium.

Tekst: Ariane Kamerman, IVN lid

Foto: Johan Poffers, IVN lid

Bijenhoteis

Er komt gelukkig steeds meer aandacht voor het behoud van onze bijen. Bijvoorbeeld door het plaatsen van insectenhoteis. Je komt de mooiste exemplaren tegen. Tijdens mijn vakantie trof ik deze aan in Zuid-Limburg. Eentje van IVN Schinnen. Mooi toch? Kunnen de bijen ook eens kamperen.

Tekst en foto's: Lambert Zandman

Bijenhoteis van IVN Schinnen

Vissende vogels in Hardenberg

De visarend is recent weer waargenomen in onze gemeente.

Ook de zilverreiger liet zich weer mooi fotograferen.

Foto's: Bert Jonkhans en Bert Stegeman

Een heerlijk visje voor de zilverreiger

Foto: Bert Stegeman

Gewone lijsterbes

Vogels snoepen graag van allerlei bessen.

De tijd daarvoor is letterlijk rijp. Smullen maar

"Hebbes", dacht de visarend toen hij de vis uit de Vecht plukte.

"Hebbes", dacht Bert Jonkhans toen hij deze foto maakte.

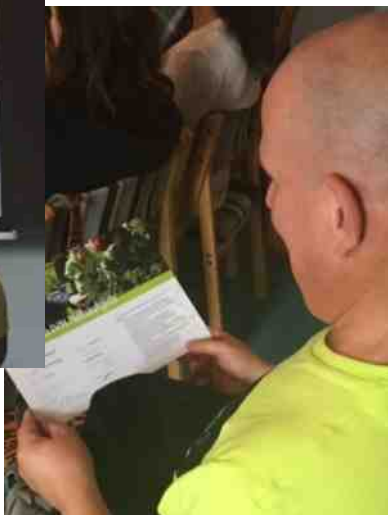
Bestuursmededelingen

Diploma uitreiking

Op 23 juni jongstleden kregen twee IVN-leden hun diploma. Jacobien Dijkstra en Tienes Bouwman hebben hun opleiding voor natuurgids succesvol afgesloten. Deze twee gidsen zijn al actief, ze hielden de presentatie van hun adoptiegebied in mei van dit jaar.

Jacobien krijgt haar diploma

Tienes krijgt zijn diploma

Natuurgidsen opleiding

Wil je graag aan de slag als natuurgids? Goed nieuws, IVN Zwolle start weer een natuurgidsenopleiding. De opleiding begint in januari 2019 en duurt tot en met september 2020. De opleiding is bedoeld voor de natuurliefhebber die serieus aan de slag wil met natuurbeleving en kennisoverdracht en zich graag actief wil inzetten als IVN natuurgids of als vrijwilliger.

Wat leer je?

Je doet onder andere kennis op over flora en fauna. Daarnaast leer je vaardigheden zoals het organiseren en begeleiden van groene activiteiten, het opzetten en leiden van excursies, het ontwikkelen van wandelroutes, het werken met kinderen en meer. Bovendien leer je je eigen regio goed kennen, met zijn eigen natuur- en cultuurhistorische kenmerken en waarden.

Interesse?

Zijn er mensen geïnteresseerd in deze opleiding dan kunnen ze zich melden bij het bestuur.

Jacobien Dijkstra en John Roeden kunnen meer informatie verstrekken over de cursus.

Het bestuur

Presentaties over het Vechtdal

In Natuuractiviteitencentrum De Koppel worden regelmatig presentaties over het Vechtdal en het Vechtpark gegeven. De afgelopen jaren zette Johan Poffers zich hier met veel enthousiasme voor in. De vraag om presentaties neemt echter toe, waardoor het voor Johan soms niet meer te doen is. Daarom willen we meer mensen werven die het leuk lijkt om af en toe presentaties over bovengenoemd onderwerp te geven. Heb je belangstelling en misschien al wat ervaring in het presenteren voor groepen, geef je dan op bij Jacobien Dijkstra via voorzitter@ivnhardenberg.nl.

Samen met Johan, De Koppel en de geïnteresseerden wordt er vervolgens een PowerPoint presentatie gemaakt over het gebied, zodat er een mooie basis ligt die gebruikt kan worden bij een lezing. Op deze manier kunnen er dan wat vaker bijeenkomsten worden gehouden in De Koppel om de inwoners van de gemeente Hardenberg en belangstellenden op de hoogte te houden van de ontwikkelingen. We horen graag van je.

Het bestuur

Janny Leenheer op de fiets naar Rome!

18 augustus vertrekt Janny met haar vriendin Gerda voor een fietsvakantie naar Rome een tocht van zo'n dikke 2000 kilometers. Gerda heeft al eerder lange fietstochten gemaakt en Janny heeft binnen Nederland ook al veel gefietst, maar wilde altijd al graag naar Rome. Dus gaan de twee "meiden" op pad voor een fietsvakantie van zo'n 6 weken. Af en toe lezen we een reisverslag en zien we aan de hand van mooie foto's waar de "meiden" gebleven zijn. 's Avonds zitten ze voor hun tentje te genieten van het eten en de mooie omgeving. Overdag stappen ze met frisse moed op de fiets, want Rome komt in zicht! Petje af voor de "meiden", want het is toch een hele prestatie.

Redactie

Janny onderweg naar Rome

Dé kindercamping van Nederland!

- ★ Elke dag animatie
- ★ 10 Sprookjesfiguren
- ★ ANWB Top Camping 2018
- ★ Binnenzwembad
- ★ Binnenspeeltuin
- ★ Voor kinderen t/m 10 jaar

Meer informatie op www.sprookjescamping.nl

Het bestuur

IVN HARDENBERG-GRAMSBERGEN

Instituut voor natuureducatie en duurzaamheid

(ingeschreven bij de Kamer van Koophandel onder nummer 40062389)

Samenstelling bestuur:

Voorzitter/dagelijks bestuur:	Jacobien Dijkstra
Vice-voorzitter/dagelijks bestuur:	Jaap Muilwijk
Penningmeester/dagelijks bestuur:	Hans Soer
Algemeen bestuurslid:	Bertil Haring
Algemeen bestuurslid:	Janny Leenheer
Algemeen bestuurslid:	Julian Overweg

Ledenadministratie: Janny Leenheer

e-mail: ledenadministratie@ivnhardenberg.nl

Redactie De Hommel: Cock Slootweg, Lambert Zandman en Baukje Reitsma

e-mail: dehommel@ivnhardenberg.nl

Afdelingssecretaresse: Baukje Reitsma

Correspondentieadres: Anerveenseweg 25, 7788 AG, Anerveen

Tel.nummer: 0524-562444

e-mailadres IVN afdeling: secretariaat@ivnhardenberg.nl

Website: ivnhardenberg.nl

Hop in bloei

Foto: Gert Kremer

De Werkgroepen

Werkgroep Duurzaamheid

Werkgroep Excursies/PR

Werkgroep Groene Visite

Werkgroep Kraam

Werkgroep Landschapsonderhoud

Werkgroep Nestkasten

Werkgroep Padden/amfibieën

Werkgroep Paddenstoelen

Werkgroep Planten

Werkgroep Nachtvinders

Werkgroep Vogels

Contactpersoon Jeugd

Contactpersoon Bijen

Miriam Gerrits

John Roeden

Aart Bentsink

Ineke Rood-Opzitter

Peter Fleurke

Fam. Lambers

Marinus Oogjes

Lydia de Waard-Levöleger

Peter Fleurke

Rutger Bremer

Julian Overweg

Yolande v.d Aa

Gerrit Hankamp

verrassend
&
origineel

**ROEL
VANDENBIGGELAAR**

BLOEMEN & WONEN & CADEAUS

EUROPAWEG 21-23
7772 BN HARDENBERG
TELEFOON 0523-271400

www.fotoramahardenberg.nl info@fotoramahardenberg.nl

A World Of Color
FOTORAMA

Adm. Helfrichstraat 35, Hardenberg-Tel.0523-260476

- * Afdrukken van alle digitale foto bestanden (via 5 minuten)
- * Pasfoto's
- * Foto van Foto(zonder beeld verlies!)
- * Omzetten van kleur naar zwart/wit en/of bruintoon.
- * Samenvoegen van verschillende foto's.
- * Restauratie
- * Foto's van dia's
- * Scannen van dia's en op CD of DVD zetten
- * Verwijderen van kleurwamen, achtergronden of storende elementen.
- * Professioneel scannen van 6x6 en 6x4,5 negatieven
- * Scannen van kleinbeeld negatieven

SPECTOR © copyright

www.fotoramahardenberg.nl info@fotoramahardenberg.nl

Slatman's koek
Originele Saksische kruidkoek

Bakkerij Slatman

Bruchterweg 67   Anerveensweg 34
Hardenberg   Ane/Gramsbergen

Bakkerij Slatman   ONZE PRODUCTEN ZIJN GEMAKKEN NATUUR.
NATUURLIJK GOED!

Ane   Bruid - Koek - Specialiteitenbakkerij Slatman   Hardenberg

**BAALDERBORG
GROEP**

lééf je leven

Kafo & Ambacht

Streekproductenwinkel De Baander
Ontdek het gezellige winkeltje van
Hardenberg in het prachtige historische
pand met leuke gifts en (h)eerlijke
streekproducten en beleef de smaak
van vroeger!

De Baander, Krommesteeg 1
7772 AV, Hardenberg
Tel. 0523-273755

Facebook: streekproducten de baander

ProVOET

Voetsalon Lianne

Medisch- en oncologisch
voetzorgverlener

Lianne Dijkstra
Orionlaan 8
7771 EK Hardenberg
0523-263025

www.voetsalonlianne.praktijkinfo.nl

VETOS

IN TOYOTA GESPECIALISEERD

Autobedrijf Gebr. Veurink
Rheezeweg 40a
7771 TG Hardenberg
0523-264456
www.autoveurink.nl

Voor de koude dagen

Er is weer gekloofd open haardhout op voorraad leverbaar. Kosten eiken € 50,-; gemengd € 40,- per kuub. IVN leden krijgen korting van € 5,- per kuub.

Leveren in Hardenberg is mogelijk per vracht van 2 kuub. Kosten vervoer € 7,- per vracht in Hardenberg; daarbuiten € 10,- per vracht.

Zelf halen kan op vrijdagmorgen van 9-12 uur bij het gebouw De Steenuil aan de Bosweg (t/o sportpark De Boshoeke)

Inlichtingen via 06-20009596.

Iedere natuurliefhebber is van harte welkom bij het IVN!

U ontvangt dan 4 x per jaar ons afdelingsblad "De Hommel" en 4 x per jaar het blad in kleur "Mens en Natuur" van het landelijke IVN.

U mag gratis meedoen aan alle excursies en andere IVN verenigingsactiviteiten en U kunt meedoen aan ons vrijwilligerswerk.

U ondersteunt onze vereniging met de volgende contributietarieven per jaar.

Leden € 20,00, huisgenoot-leden € 6,00, 3e uit één gezin € 3,00.

Jeugdleden € 6,00, 2e uit één gezin € 3,00.

Donateurs € 10,00.

Het lidmaatschapsjaar loopt vanaf 1 januari t/m 31 december. Opzeggingen vóór 15 november bij de ledenadministratie, die bijgehouden wordt door mevr. Janny Leenheer (adresgegevens zie vorige pagina). De contributie wordt jaarlijks per automatisch incasso geïnd. Het lidmaatschap begint zodra de door u getekende machtigingskaart door de ledenadministratie is ontvangen.

Ons IBAN bankrekeningnummer is: NL24 RABO 0384977006.